

Politiserende militære har ingen god klang i norske ører. Minnet om den norske majoren som ble landssviker, og som ved sitt navn gav et nytt ord i mange av verdens sprog, sårer vår nasjonale forfengeligheit. Korporalen med barten, som klarte å sette en hel verden i brann, og som forbindes med de verste ugjerninger i menneskehetens historie, glemmes heller ikke lett. Samtidig med ham, og også tidvis i spann med ham, finner vi generalissimuser både i Italia, Spania og ikke å forglemme; hos vår nabo i øst. De huskes med avsky og gru.

Vi kan likevel ikke stikke under en stol at det finnes generaler og andre offiserer, som har gjort sine land store tjenester, og som i ettertid blir husket med ære, selv om det også rundt dem kunne stå politisk strid. Nærmest oss er i så måte general Mannerheim i Finland, general de Gaulle i Frankrike, general Eisenhower i USA, og våre egne store offiserer fra krigens tid, oberst Erichsen på Oscarsborg, general Fleischer i Nord-Norge og general Ruge.

At Polen, som den krigsnasjon det er, har fostret mange store offiserer, som har navn langt utenfor Polens grenser, er vel kjent. Polske generaler kjempet i den amerikanske uavhengighetskrigen, i Napoleons arméer og for befrielsen av sitt land under den første verdenskrigen. I det nye skjøre demokratiet som ble skapt ved Polens gjenoppståen som fri nasjon i 1918, spilte generalen, den senere marskalk, Josef Pilsudski en sentral rolle. Da vårt land ble angrepet av tyskerne i 1940, og vi kjempet for vårt lands frihet, kom den polske general Böhusz-Szyszko oss til hjelp med sin polske brigade.

Under den andre verdenskrigen, etter at Polen høsten 1939 var nedrent av de fremstormende tyske og russiske arméer, var det general Wladislaw Sikorski som stilte seg i spissen for den fortsatte motstandskamp, og som klarte det ellers ofte så vanskelige, å forene polakkene om en felles sak. Sikorski hadde før krigen stått i opposisjon til Pilsudski og hans regime og ble betraktet som en sann demokrat. Han ledet den polske eksilregjeringen, først fra Frankrike og fra juni 1940 fra London. Hans tragiske død i juli 1943, som det fortsatt hviler et mystikkens slør over, skulle få dramatiske følger for den polske nasjon. Sikorski omkom i en flyulykke ved Gibraltar. Rykter om at ulykken var arrangert av krefter som ville ham til livs, oppstod straks, og lever fortsatt. Det har vært hevdet at britene og Churchill stod bak, eller at det var Stalins verk. Sikorskis inngrodde skepsis til Stalin og russerne

Pro Patria har tidligere i høst kunnet bringe Bjørn Bratbaks artikler om norsk og vestlig holdning til de russiske løgnene om drapene på de polske offiserer i Katynskogen våren 1940. I begynnelsen av oktober 1992 hadde Bjørn Bratbak en samtale med general Wojciech Jaruzelski i Warszawa, hvor bl.a. Katyn-drapene ble drøftet.

Av major (R)
Bjørn Bratbak

«GENERALTILBETEN»

kunne nok gi grunn for slike mistanker. Det lever ennå polakker som deltok i de frie polske styrker i Vest som er overbevist om at Sikorski ble tatt av dage av rivaliserende polske grupperinger.

I polsk etterkrigshistorie er det også en general som har spilt en fremtredende rolle, og hvis «come back» på den politiske scene slett ikke kan utelukkes. General Wojciech Jaruzelski – Polens reelle makthaver fra 1981, og inntil han i desember 1990 overlot presidentembetet til Lech Walesa. Han er nå pensjonist og har nylig utgitt sine memoarer.

Som norsk reserveoffiser med interesse for Polen og polsk historie, var det ikke vanskelig å få en samtale med ham. Trolig var artikler om forholdet Norge-Polen i Pro Patria, Heimevernsbladet og polske tidsskrifter medvirkende.

Allerede ved første møte fester inntrykket seg at dette er en offiser av den gamle skole. Presis, fast og bestemt og åpenbart godt forberedt, ønsker generalen velkommen. Kontor og forværelse er preget av orden, effektivitet og enkelhet. Ingen synlige sikkerhetstiltak, selv om hans ikke for storvokste sjåfør, nok så ut som om han kunne mer enn å kjøre bil.

Minner fra Norge

Generalen begynner med å fortelle om sine minner fra den norske forsvarsminister Alv Jacob Fostervolls besøk i Polen i 1972, og hans eget og hustruens gjenbesøk i Norge i september 1975. Han husker steder og avdelinger han besøkte og forteller livlig om den norske vennlighet og den oppriktighet han følte han ble møtt med. Særlig må artilleriavdelingen på Setermoen ha imponert ham, for den sammen med marinefartøylene ved Haakonssvern blir spesielt fremhevet. Norsk kulturliv må også ha satt sine spor, for han nevner og uttaler på korrekt norsk både Henrik Ibsen, Bjørnstjerne Bjørnson, Sigrid Undset og Knut Hamsun.

Det som gjorde sterkest inntrykk på ham under norgesbesøket, forteller generalen, var den bekymring som norske militære og politikere hadde gitt uttrykk for i forbindelse med den sovjetiske konsentrasjon av militære styrker nær Norges grense i nord. Ved første møte med den sovjetiske forsvarsminister, marskalk Gretsjo, hadde da også Jaruzelski brakt den norske bekymring på bane, og gitt uttrykk for at de små nasjoner både hadde behov for, og rett til – å leve uten

å føle seg truet av en overmektig nabo. Han følte at Gretsjo forstod, og legger beskjeden til at dette kanskje var hans lille bidrag til en lettere situasjon mellom Norge og naboen.

Beskjedenhet synes forøvrig å være en fremtredende egenskap hos Jaruzelski. Han lever enkelt, omgir seg ikke med luksus. Da han satt på maktens tinde og det ved flere anledninger, først i 1973 og senest i 1985, ble foreslått at han skulle utnevnes til marskalk, avslo han. I et intervju i 1980-årene ble han spurt om årsaken til at han ikke ville akseptere marskalktittelen. Han fant spørsmålet vanskelig å besvare, men fikk likevel sagt at da tittelen første gang ble tilbudt ham, følte han seg for ung og at han ikke hadde fortjent æren, og da spørsmålet var oppe i 1985 følte han at tittelen ikke ville tjene noen hensikt. Han var øverstkommanderende for alle tropper, men førte ingen direkte kommando, så marskalktittelen ville mest tjene som kosmetikk og uten betydning for utøvelse av kommando. Han la til at graden han da hadde, fire stjernes general, var meget høy ut fra hans egen innsats.

Jaruzelski hadde da også gjort en formidabel karriere. Han ble født i 1923 i Kurow nær Lublin. Faren var landbruksingeniør og tilhørte en gammel adels- og godseierfamilie med røtter tilbake til middelalderen. Wojciech ble oppdratt i en atmosfære påvirket av Pilsudskikulten. Han ble elev ved en katolsk privatskole som ble drevet av jesuittene. Skolen hadde navn etter foreldrene til Jomfru Maria; St Agnes og St Joachim. En av munkene som underviste, og som under krigen kom seg over til England, har fortalt at den unge Wojciech var en fremragende student. Under studietiden var han også en samvittighetsfull og dyktig korgutt.

17 år gammel ble Wojciech og hans familie, far, mor og en yngre søster, deportert til Sibir. I polsk, og delvis i vestlig presse og biografier, bl.a. hos den britiske avismagnaten Robert Maxwell, beskrives dette slik: «Wojciech Jaruzelski and his family moved to Lithuania for a short time and in 1940 they went to the northeastern part of the Soviet Union». På direkte spørsmål om om hvorledes det forholdt seg med reisen, svarer Jaruzelski uten omsvøp at det var en brutal deportasjon under bruk av karabinmuninger og bajonetter. Familien ble skilt, faren havnet i en gulag, moren, søsteren og Wojciech havnet i en annen, hvor de måtte utføre hårdt tvangsarbeid. Faren døde under deportasjonen til Sovjet. Under samtalen understreket generalen at han ikke følte noe nag mot det russiske folk for den behandling hans familie

General Wojciech Jaruzelski vil gå over i historien som en av Polens største statsmenn, mener artikkelforfatteren.

MILITÆR HISTORIE

hadde vært utsatt for. Det russiske folk hadde også lidt meget, og vært ofre i et politisk system som det ikke fantes noe forsvar for.

I 1943 ble han innrullert i de kommunistkontrollerte polske avdelinger som ble satt opp i Sovjet etter at general Anders og hans 2. Polske Korps hadde forlatt samveldet i 1942. Wojciech Jaruzelski var en av de første polske offiserene som ble uteksaminert fra den polske (kommunistiske) officerskolen i Ryazan. Etter få måneders tjeneste fikk han kommando over en oppklaringsenhet ved et regiment. Han deltok med tapperhet i kampene til general Berlings 1. Polke Korps (sovjetkontrollert) og ble såret 10 ganger. Han ble dekorert flere ganger og fikk bl.a. sølvkorset av den polske utmerkelsen *Virtuti Militari*. Som løytnant deltok han i «befrielsen» av Warszawa i januar 1945. Da hadde riktignok russiske og polske styrker stått ved østbredden av Vistula siden Warszawaoppstanden sensommeren 1944 og vært vidne til at den polske hjemmehærens (AK) oppstand under general Bor måtte oppgis, og hvordan tyskerne deretter systematisk hadde lagt byen i ruiner. Stalins skjendige handlinger i forbindelse med hjemmehærens oppstand i Warszawa, viser til fulle hans mål om å få utryddet all politisk opposisjon. Først hadde han oppfordret til at oppstanden skulle settes igang, deretter nektet han allierte bombe- og forsyningsfly å nytte sovjetkontrollerte flyplasser, og endelig lot han sovjetiske og polske styrker stå uvirksomme like østenfor byen mens hjemmehæren kjempet en selvutslettende kamp mot de tyske okkuperanter, som deretter systematisk sprengte hus etter hus. Sannheter som den polske hæren må finne det vanskelig å leve med.

Videre vestover

Etter at russerne og de polske tropper hadde rykket inn i det ødelagte Warszawa, deltok Jaruzelski i den sovjet-polske tropper med på befrielsen av konsentrasjonsleiren Sachsenhausen-Oranienburg, velkjent for mange nordmenn. Med sin avdeling nådde han østbredden av Elben, der han den 4. mai 1945 fikk direkte kontakt med amerikanske tropper som kom fra vest.

Etter tyskernes kapitulasjon i mai 1945, kom Polen under sovjetisk innflydelse og kontroll. Forspillet til denne skjebne, som burde kaste mørker skygger over de vestlige nasjoners samvittighet, hadde begynt allerede under Teheran-konferansen i 1943. Da hadde Roosevelt og Churchill, bak ryggen på den polske eksilregjeringen de var alliert med, gitt Stalin forhåndsløfte om å overta store deler av Øst-Polen og gitt andre innrømmelser som satte Stalin i

stand til å legge sin klamme terrorhånd over hele Polen.

Som offiser i den polske hæren, kontrollert av russerne, de reelle makthaverne i hans land, hadde Jaruzelski og hans officerskolleger ikke så mye annet å gjøre enn å innrette seg under det nye regimet. I 1947 ble han, 24 år gammel, medlem av det polske kommunistpartiet. Senere studerte han ved det russiske generalstabsakademiet i Moskva. Opplysninger om dette, var nevnt i sovjetiske, men ikke i offisielle polske biografier. Igjen et eksempel på hvor følsomt forholdet mellom de to «allierte» var selv i Warszawa-paktperioden.

Jaruzelski gjorde under det kommunistiske regimet en rask og solid karriere som hæroffiser. I 1956 – 33 år gammel – ble han general, en av Polens yngste. I 1960 ble han sjef for De militære styrkers politiske råd, i 1962 viseforsvarsminister og i 1968 forsvarsminister og forfremmet til generalløytnant. I 1973 ble han igjen forfremmet, denne gang til armégeneral (firstjerner). Han var i 1971 blitt medlem av Politbyrået, det polske kommunistpartiets øverste organ. I februar 1981 overtok han som landets statsminister, og i oktober samme år, ble han også kommunistpartiets leder. Alle tråder var samlet i hans hånd.

Av hans mange taler og intervjuer, fremgår at han må ha hatt en sikker overbevisning om den kommunistiske statens fortrefelighet. Hans taler, bl.a. de som ble holdt i 1980-årene, er preget av ønsket om å beholde, og om nødvendig med makt å forsvare det kommunistiske styret i Polen. Han betraktet Warszawa-pakten som en nødvendighet for et stabilt Europa, og i den alliansen spilte Polen en viktig rolle. Pakten kunne ikke eksistere uten Polen. Hans uttalelser er ofte preget av dette syn. Selv om Jaruzelski betegnes som den av etterkrigstidens polske statsmenn som har ført det mest sobre polske sprog, skurrer det sterkt i våre vestlige ører, når de typiske kommunistslagordene lyder fra hans munn, og når de nærmest himmelske beskrivelser av kommuniststaten så ofte ble tatt i bruk.

Men det er også episoder fra hans karriere som viser at han tok standpunkt i strid med den gjengse gammelkommunistiske «hårde linje». Det har versert rykter i Polen om at han under urolighetene ved Østersjøkysten i 1970, skal han ha blitt satt i husarrest for å ha nektet å sette inn soldater mot de streikende arbeiderne. Hans uttalelse i den anledning om at «polske soldater skal aldri skyte på polske arbeidere», var noe det kommunistiske ledersjikt måtte legge seg på sinnet.

Med sin utdannelse under sovjetisk kontroll og etter kommunistisk mønster, og med all kontakt i sitt voksne liv til

Sovjet og andre kommuniststater i øst, er det forståelig at Jaruzelski var en lojal og pålitelig medspiller med makthaverne i øst. Men han var også polakk på sin hals, og opptatt av den polske nasjonens integritet og plass blant de frie nasjoner. Hans nasjonale og patriotiske sinnelag blir nå i stigende grad trukket frem i diskusjoner og beskrivelser av ham. Hos norske politikere og militære som har truffet ham, har inntrykket av en polsk nasjonalist som ønsket å markere den polske nasjon i forholdet til naboen i øst, festnet seg. I dette ligger kanskje også forklaringen på den bitterheten han tydeligvis fortsatt føler spesielt mot USA, men også mot andre stater i vest. Han opplevde deres reaksjoner på bl.a. innførelsen av krigstilstanden i 1981 som innblanding i indre polske forhold, og det gikk på hans nasjonale ære og stolthet løs.

Det var ikke vanskelig å få generalen til å kommentere sin bitterhet mot vesten, og han innrømmet at den fantes. Han la imidlertid til, at han i den vanskelige perioden etter innførelsen av krigstilstanden, ikke hadde registrert noen uvennlighet fra norsk side. Det vakte da også oppmerksomhet og ble kritisert i Norge at Det norske arbeiderpartis Thorvald Stoltenberg og Einar Førde i 1982 reiste til Polen og besøkte generalen og det polske kommunistpartiet, uten samtidig å ta kontakt med Solidaritetslederne, som andre vestlige ledere så ofte gjorde i denne perioden. Tusenvis av polske opposisjonelle satt internerte i generalens fangeleirer, overgrep og mishandlinger fant sted. At den norske borgerlige regjering på den tiden reagerte med å avlyse et statssekretærbesøk, kan ikke ha gjort inntrykk på generalen, om han i det hele tatt registrerte det.

Kritikk av USA

Når spørsmålet om USAs og vestens reaksjoner og sanksjoner etter krigstilstanden blir brakt på banen, blir han nesten ivrig. Han fant reaksjonene dypt urettferdige, og minnet om forholdene i Tyrkia og Chile hvor overgrepene var velkjente, men hvor USA ikke kom med lignende reaksjoner. Han la til at han hadde blitt meget bedrøvet over Vestens holdning. Han fant USAs sterke kritikk av innførelsen av krigstilstanden merkelig, sett i lys av at USA seks uker før den ble iverksatt satt med alle opplysninger om polakkenes detaljerte planer. USA hadde således mulighet til både å kontakte ham, og også lederne i Solidaritet og Kirken, for å forebygge at situasjonen utviklet seg slik at iverksettelsen av planene ble nødvendig. Det gjorde ikke amerikanerne. De ventet til ordren var gitt og først da kom USAs kraftige reaksjoner med fordømmelse og sanksjoner.

Resultatet av dette ble bare at Polen ble skjøvet nærmere Sovjet.

Jaruzelskis hentydning til at amerikanerne seks uker før krigstilstanden ble innført hadde kjennskap til alle planer, henger sammen med at den polske oberst Ryszard Kuklinski gjennom en årrekke hadde spionert for USA. Høsten 1981 hadde han latt CIA få alle detaljplaner om innførelse av krigstilstanden. Han ble hjulpet ut av Polen av amerikanerne etter at han var i ferd med å bli avslørt. I 1984 ble han ved en militærdømmestol dømt til døden in absentia, for spionasje og for å ha desertert. Dødsdommen er av det nye regimet i Polen omgjort til 25 års fengsel. Dommen mot Kuklinski, som nå oppholder seg i USA, er fortsatt rettskraftig. Kuklinski har prøvd å fremstå i massemedia som en ekte polsk patriot. De nye makthaverne i Polen har nå sittet med makten i mer enn tre år, men har ennå ikke gjort noe for å oppheve Jaruzelski-regimets dom over oberst Kuklinski. Tydeligvis en vanskelig sak.

Om selve innførelsen av unntakstilstanden sier generalen at den var nødvendig for å redde den polske nasjon. Tvunget av faren for borgerkrig, sovjetisk inngripen og ødeleggelse av staten, gikk generalen 13. desember 1981 til det alvorlige skritt å innføre krigstilstand, eller det som i vår sprogbruk heller burde vært betegnet som unntakstilstand. Etter en vel forberedt plan tok hæren og politiet full kontroll over landet. Opposisjonelle ble internert i tusenvis. Selvmener nok generalen, og mange polakker med ham, at det som skjedde denne desembernatten var et lempelig onde mot det som kunne ha skjedd om det ikke var blitt grepet inn på denne drastiske måten. Generalens motstandere vil nok bruke en annen karakteristikk. Direkte og indirekte gikk flere menneskeliv tapt. I nærheten av Katowice ble 9 grubearbeidere skutt ned og drept utenfor Wujek-gruben den 16. desember, 25 ble såret. Andre liv gikk tapt som følge av avstengningen av livsviktige tjenester innen f.eks. kommunikasjon og helsevesen. Overgrep og mishandling fra personer og grupper innen sikkerhetsstyrkene forekom også. Mest oppsikt, både i Polen og utenfor landets grenser, vakte det brutale mordet på presten Jerzy Popiełuszko 19. oktober 1984. Drapet ble utført av tre offiserer i Innenriksdepartementet. De ble senere dømt for ugjerningen.

5. oktober 1991 møtte general Jaruzelski i retten i Katowice for å avgi vidne-mål i forbindelse med rettssaken etter drapene i 1981. Han holdt da fast ved at unntakstilstanden ble innført for å hindre tap av polske liv. Han benektet at det skulle foreligge noen ordre om å åpne ild mot arbeiderne, og sa at drapene på de

9 grubearbeiderne var en stor tragedie. Han la til at han følte det moralske ansvar for hendelsene ved kullgrubene, men at han ikke var direkte ansvarlig for de døde grubearbeidernes liv. I sin TV-tale til det polske folk ved innførelse av unntakstilstanden 13. desember 1981, hadde han da også uttalt:

«Byrden av det ansvar som faller på meg i dette dramatiske øyeblikket i Polens historie, er tung.»

En av foranledningene til samtalen med general Jaruzelski, var bl.a. Pro Patrias tre artikler sommeren og høsten 1992 om Vesten og Katyn-saken. Generalen forteller, at han og hans offiserskolleger i den polske hæren var overbevist om at det var tyskerne som hadde begått ugjerningen. De overgrep som tyskerne hadde begått mot det polske folk, og som Jaruzelski og hans offisersvenner hadde kunnet se ved selvsyn i Warszawa, i konsentrasjonsleirene, og i hele det tyskokkuperte Polen forøvrig, hadde bestyrket dem i denne oppfatningen. Generalen fortalte om hvorledes tvilen etterhvert hadde meldt seg hos ham, og at han hadde begynt å studere vestlig litteratur om saken. Han var kommet til at det ikke var usannsynlig at russerne var ansvarlige for ugjerningen. Spørsmålet ble flere ganger tatt opp med russerne etter 1960, men hver gang var svaret det samme: De hadde sagt det som var å si om Katyn-saken.

Gorbatsjov

Gorbatsjov overtok i mars 1985 som generalsekretær i det sovjetiske kommunistpartiet og dermed den fremste makt-posisjon i Sovjet-Unionen. I april 1985 hadde Jaruzelski sitt første møte med Gorbatsjov, som besøkte Warszawa sammen med de andre lederne innen Warszawa-pakten. Jaruzelski hadde da tatt opp Katyn-saken og sagt at det var nødvendig at dette forholdet mellom Polen og Sovjet ble undersøkt og sannheten brakt frem i dagen. Gorbatsjov lyttet imøtekommende, og viste stor og oppriktig interesse for den polske anmodningen. Imidlertid, legger Jaruzelski til, Gorbatsjov var selv under sterkt press på den tiden og hadde ikke full handlefrihet i alle saker. Samtalen mellom Gorbatsjov og Jaruzelski foregikk i fortrolighet, og muligens er det Pro Patria som først kan bringe denne interessante detalj om den polske presidentens henvendelse til russerne om Katyn. Det har til nå vært kjent at Sovjet og Polen i 1987 ble enige om å iverksette undersøkelser om Katyn. (Se Pro Patria nr. 5/1992.)

Det uløste Katyn-spørsmålet var en vanskelig og meget følelsesladet sak for alle som hadde sin gjerning i den polske hæren. For Polens befolkning forøvrig var det liten tvil om hvem de virkelige morderne var. Spørsmålet måtte bare

ikke nevnes. Etterhvert begynte det også blant offiserene og soldatene, å bli klart at Stalin var den som hadde utløst drapene. Polakker som gjorde militærtjeneste i begynnelsen av 1980-årene, forteller at de opplevde politiske offiserer (indoktrineringsoffiserene) som i sine forelesninger åpent fortalte at Stalin stod bak. De oppgav som grunn for dette at Stalin etter å ha deltatt i krigen mot Polen i 1920, hatet polakkene mer enn noen andre.

Den offisielle sovjetiske innrømmelse av at det var russerne som stod bak drapene i Katyn og de andre fangeleirene, kom først ved general Jaruzelskis besøk i Moskva og også i Katyn-skogen i april 1990. I oktober 1992 sendte president Boris Jeltsin sin kollega i Warszawa, Lech Walesa, kopier av dokumentene fra 1940 som viste at beslutningen om avlivningen av de polske offiserene og andre ledende polakker, ble tatt i et møte i det kommunistiske politbyrået 5. mars 1940. Dokumentet som lå til grunn for avgjørelsen var utarbeidet av Beria, og redegjorde for nødvendigheten av å avlive ca. 20 000 ledende polakker som var i russernes varetekt som fanger, heriblant var ca. 15 000 offiserer som var krigsfanger. Påtegninger på dokumentet viser at foruten Stalin, var også Vorosjilov, Molotov, Mikojan, Kalinin og Kaganovitsj til stede og gav sin tilslutning.

I den samme forsendelsen fra Jeltsin til Lech Walesa fantes det også dokumenter som viste at rådgiverne til Gorbatsjov så sent som i 1989/90 hadde fra-rådet at dokumentene fra politbyråets møte i mars 1940 ble forevist for general Jaruzelski. At president Jeltsin benyttet de avslørende dokumenter fra den tragiske Katyn-saken som et ledd i sin indre politiske kamp mot Gorbatsjov, tjener både ham og andre russere til liten ære.

Det finnes nå Katyn-minnesmerker mange steder i Polen, og det holdes minnehøytideligheter og minnesmesser over de døde. «Katyn 1940» er kommet med på minneplatene over den ukjente soldats grav, på militærkirkegården i Warszawa og andre steder. I mange militærforlegninger og garnisonkirker er det etter 1990 reist minnesmerker og satt opp navneplater over ofrene for Stalin-regimets grusomme ugjerning.

Når man i ettertid skal bedømme general Jaruzelskis og den polske hærens befatning med Katyn og russernes propagandaløgn, må det ikke glemmes at polakkene gjennom alle år etter 1945, var utsatt for sovjetsystemets påvirkning og ensretting. Selv i Vest var Katyn-spørsmålet et følsomt tema. I mai 1985 intervjuet den britiske sosialist og avis-magnat Robert Maxwell president Jaruzelski. I et fire timers langt intervju om en rekke forhold som angikk Polen, Polen og Sovjet, Polen og Vesten og forhold

MILITÆR HISTORIE

det til eksilpolakkene i Vest, ble ikke Katyn-saken brakt på bane i det hele tatt. Det var ikke bare i det offisielle Polen at Katyn-drapene var et «ikke-tema».

Tradisjoner

Den polske hæren skal nå finne sin plass i det nye polske demokratiet. Historiebevisste, og med sin sans for historiske tradisjoner, skal polakkene skape en hær som skal bygge på en periode med snart 50 års kommunisme, minner om avdelingene som kjempet i vest, hjemmehæren (AK) under krigen og tradisjonene fra før krigen. Det blir ingen lett sak å forene alle disse minner i tradisjoner som skal virke samlende og motive-rende for en felles fremtid.

Dagens 85 polske generalpersoner og 101 regimentssjefer har alle vært medlemmer av kommunistpartiet. Den polske regjeringen har nå gjort det klart at det ikke skal skje noen hoderulling blant offiserene. Utsiftingen av den gamle kjerne skal skje ved naturlig avgang. Ett unntak finnes. I 1991 ble felprestkorpset omorganisert. For første gang etter krigen fikk den polske hæren igjen en biskop som øverste sjef for de militære prestene. Han har generals rang og disponerer høsten 1992 rundt 120 felprester. Biskopen ble rekruttert utenfra, og ikke fra de rundt 30 felprestene som hadde vært i tjeneste for det kommunistiske regimet.

General Jaruzelski, som selv er meget historiebevisst og klar over tradisjonenes betydning, viste ved flere anledninger i sin tid som forsvarsminister og som president at Polens historie og polsk tradisjon skulle ha en sentral plass i hæren. Ansatsen til de polske styrker i vest ble trukket frem og fikk en bred plass innen polsk militærhistorie og tradisjon. Offiserer som hadde kjempet i Vest og i Hjemmehæren ble påskjønet og i noen tilfeller forfremmet. Året etter unntaks-tilstanden gjeninnførte Jaruzelski den polske hærens typiske uniformslue med firkantet pull. Denne luetyper har lang tradisjon i den polske hæren, men var blitt avskaffet av kommunistene etter krigen. De ville utviske all polsk nasjonalisme. Men forgyves.

For et stadig økende antall polakker fremstår Jaruzelski som «Generalen». Ingen gjør ham rangen stridig. Stadig flere ser på ham som en patriot som bidro til at omveltningene i Polen kunne skje uten blodsutgydelse. I 1988 var det blitt klart at det kommunistiske styresett hadde spilt fallitt i Polen. Jaruzelski gjorde da sin oppfatning klar overfor Sentralkomiteén i Kommunistpartiet. Hans nye politikk krevde mot til å bryte med tidligere prinsipper, og mot til å ta i bruk ukonvensjonelle metoder. Med sin autoritet og sin statsmannskunst, ba-

net han veien for en fredelig og ordnet avskaffelse av det kommunistiske hege-moni.

Da hans bok «Krigstilstand – hvor-for...» ble fremlagt til salg i 1992, var etterspørselen stor, og når han selv var tilstede i bokhandlene for å signere bøkene, var tilstrømningen til tider så stor at politiet måtte tilkalles for å holde or-den på køene.

For mange polakker, og blant eksilpo-lakkene, blir Jaruzelski stadig mer be-traktet som et symbol på det stabile Po-len og den polske hæren. Også i vårt land har general Jaruzelski fått gode skussmål. Da Einar Førde og Thorvald Stoltenberg kom tilbake fra Warszawa i august 1982, karakteriserte Einar Førde generalen som den «intelligente og pa-triotiske». 10 år deretter gav de erfarne NRK-medarbeiderne Arnt Stefansen og Per Øyvind Heradstveit ham denne om-talen i boken «Vår tids store ledere»:

«... selv om generalens funksjon som president i hovedsak ble av seremoniell karakter, er det ingen tvil om at han bi-dro til en avgjørende stabilisering av det polske samfunnet i en kritisk overgangs-tid. At Wojciech Jaruzelski kjente sin besøkestid da det ble klart at hans misjon var fullført, viser også hans format som statsmann.»

Men der er nok av motstandere og kri-tikere av generalen. Før presidentskiftet med Lech Walesas edsavleggelse i Sej-men 22. desember 1990, var det fra råd-giverne rundt Walesa kommet melding til Jaruzelski om at hans nærvær var uønsket. Dagen etter at Lech Walesa hadde overtatt presidentverdigheiten, mottok han Jaruzelski i Belvederepalas-set, den polske presidentens residens. Her lot Walesa generalen hilse på sin tallrike familie, og uttalte sin beklagelse over at Jaruzelski ikke hadde vært tilste-de ved edsavleggelsen. Ville den nye pre-sidenten ved dette mildne behandlingen som det avtroppende statsoverhode hadde vært utsatt for?

En like bevisst handling var det trolig da pave Johannes Paul 2, under sitt be-søk i Polen i 1991, tok i mot «pensjoni-sten» Jaruzelski i en spesiell audiens.

Den amerikanske president George Bush var på statsbesøk i Polen somme-ren 1989 og benyttet da anledningen til også å besøke Jaruzelski i hans private hjem. I 1990 var Ronald Reagan, presi-dent i USA da Jaruzelski iverksatte unn-takstilstanden, på privat besøk i Polen. Også Reagan oppsøkte president Jaru-zelski. Fiendskapet stakk neppe dypt.

Når historien i fremtiden skal skrives, vil trolig general Jaruzelski få en annen plass enn den han hittil har hatt. Trolig vil han bli nevnt i samme åndedrag som Pilsudski og Sikorski. Tre til tider om-stridte polske generaler, som hver på sin måte satte sitt preg på landets tyvende århundres politiske historie. ■

Hitler hadde gitt opp Narvik

Av oblt Anton Olstad

General Fleischers styrker hadde presset general Dietls styrker så hardt at det nær-mest var et tidsspørsmål før tyskerne ville trekke seg tilbake og inn i Sverige. Den britiske marine hadde senket samtlige ti tyske jagere som hadde ført styrkene til Narvik. Jagersjefen Bonte var drept, og Dietl hadde unngått Bontes skjebne fordi han takket nei til å spise middag på Bontes skip og isteden dro tilbake til Hotel Royal.

Senere general, dengang oberstløytnant, von Lossberg tjenestegjorde da i Wehr-machtführungsstab i Berlin. Som kjent stod lederen av felttoget i Norge, general von Falkenhorst, direkte under Hitlers kommando. Hærens overkommando var koblet ut av kommandolinjen. Von Loss-berg forteller at i Rikskanselliet, hvor Hitler satt med sin stab ledet av generalene Keitel og Jodl, var «in diesen Tagen der Teufel los». Hitler innkalte stadig Falken-horst til konsultasjoner. Det hastet å ta Narvik slik at offensiven mot Frankrike kunne få fart. Hitler sa senere at hvis han hadde vært Churchill, ville han ha tatt Narvik om det så hadde kostet en million mann!

Ukjent for de fleste er at Hitler faktisk ga opp Narvik. Omkring 18. april, fortel-ler Lossberg, kom det et telegram fra Riks-kanselliet til Chiffreering og forsendelse til Dietl. Det var skrevet av Keitel og under-tegnet av Hitler selv. Meldingen beordret Dietl og hans tropper til å forlate Narvik og dra til Sverige for å bli internert der!

Lossberg reagerte. Narvik var livsviktig for Tyskland. Ti jagere var gått tapt der, og nå ville Hitler gi opp det hele for å redde sine østerrikske landsmenn. Dietls bergjegere. Lossberg dro til Rikskanselliet med telegrammet og traff Keitel og Jodl i det store kartrommet. Der fikk han be-skjed om at Hitler selv hadde diktert tele-grammet, som ikke var til å endre. Loss-berg minnet Keitel om tabben fra Marne i 1914 der en feil rettetordre stanset den tyske fremmarsjen katastrofalt. Keitel ble stum og gikk. Men Jodl tillott Lossberg å forelegge saken for hærsjefen, Brauchitsch. Han fant telegrammet like uheldig som Lossberg hadde gjort. Men Falkenhorst og Dietl sto ikke under hans kommando. Til Rikskanselliet, «diese Schwatzbude», dro han ikke. Men Lossberg fant en utvei. Han satte opp et telegram. Dietl var nettopp blitt forfremmet fra generalmajor til gene-ralløytnant. Telegrammet lød: Gratulerer med forfremmelsen. Jeg har full tillit til at De forsvarer denne for Tyskland så viktige stilling til siste mann! Nå måtte Dietl bli hvor han var.

Brauchitsch undertegnet. Lossberg til-bake til Rikskanselliet med det nye tele-grammet. Jodl trykket Lossberg i hånden til takk og tok ansvaret for at Hitlers re-trettordre ikke ble sendt.

Så nær var det altså at Fleischers batal-jon hadde vunnet kampen i Narvik-fjellene. ■